

ampak iz polniga serca mu tečejo iz ust goréče pesmi, ktire junake k' junaštvu vžgejo.

Péli so nekidaj naši očaki, inu Turke pobíali; peli so, inu pod Sisek tekli Hassan Baša v' Savo potopít; inu če je Turk do nas perdèrel, so ga pognali, de so komaj nektiri razbojniki svoje pete vnesli.

Pojite tedaj, lubi Slovenci, te pesmi, vnémajte se z' petjam k' pravimu junaštvu, k' brambi našiga svetiga Cesarstva; kar dopolnit nam Bog večni pomagaj!"

Pripravljalna pot v zemljopisje in zgodovino.

(Dalej.)

Kakor je veliko rastlin, ki človeka kinčajo in mu koristijo, isto tako je pa tudi veliko drugih, ki so škodljive, da celo smertonosne, imenujemo jih strupene zeli, dobro bi jih imeli poznati, da se varujemo škode.

Zemlja je pa tudi različna: 5) po živalih. Teh je neizrečeno veliko število po vseh delih na zemlji. Sploh se živali razdele v take, ki žive v vodi, v zraku in na suhem. Rastline žive od zemlje, vode in zraka, živali žive od rastlin in drugih žival. A živali, da bivajo in se hranijo so zopet navezane na druge živali in na rastline. Ako cela rastlinska plemena zginejo iz dežele ali če jih končajo, zginejo tudi cela živalska plemena, ako pridejo nove rastline, prikažejo se pa zopet nove živali v kraji.

Ako se pokončajo živali, ki žive od drugih žival, se poslednje pomnože, in so v pogubo in škodo vsemu okraju. Veliko tičev živi od zažek in červov, ako take tiče zelo pokončujejo v kraji, jih razpode ali ukončajo, se bodo gosenice, kebri, červi, polži in druge škodljive živali tako pomnožili, da človek na svojem posestvu ne bode imel nič varnega pred merčesom. Zato je vsemodri stvarnik v vsakem kraji tudi pri živalih tako uredil, da škodljive ne prevagujejo z lepa; a kratkovidni človek večkrat moti red, ki ga je Bog postavil; misli, da bode dobro storil, a sam sebi napravlja škodo.

Kakor je vsaka rastlina viša stvar, kakor zlato, srebro in žlahni kamen, tako je tudi vsaka žival više, kakor vse rastline. V obojih je življenje, a živalsko življenje je žlahnejše in prestejše od rastlinskega življenja. Rastlina je navezana na kraj svojega rojstva, a žival se prosto giblje. Rastlina ne čuti, ne more zapaziti; žival čuti bolečine, lakoto, žejo, vidi, sliši, čuti, se boji, se veseli. Rastline so neme, a skoraj vse živali lahko oddajajo glasove. Červ, riba in zaželke so mutaste, a pri živalih višjih plemen slišimo glasove za veselje in bolest. Neverjetno

ni, da si živali po svojih glasovih lahko kaj dopovedujejo. Ali ni jedna žival nima dar jezika ali vredjenega govora, ta nebeški dar je podeljen le človeku samemu. Ni jedna rastlina nima duše, ki bi mislila in hotela; nad živalimi se že vidi nekaj duši podobnega, ker žival se spominja, sanja, večkrat dela tako, kakor da bi imela pamet in voljo.

V marsikaterem oziru imajo živali mnogo, kar je rastlinam podobnega. Kakor rastlina s koreninami, mladikami in perjem, ne da bi vedla kaj dela, živež vleče iz zraka in tal, tako je žival po notranje prisiljena, da si išče živeža, da se varuje sovražnikov, da si življenje ohrani. Kakor se vsaka rastlina kinča s tem ali unim venčičem, ta ali uni sad rodi, in ima svoje vlastno cvetje, a vsako pleme svoje vlastno cvetje in sad, tako morajo tudi živali storiti kaj, vsaka po svoje. Kača sleče kožo o svojem času, tič zgubi svoje perje, gorski zajec spreminja svojo barvo po letnem času; gosenca si sama sprede svojo rakev, in se spremeni v metulja. Nekatere rastline so take, da bi človek mislil, da čutijo, so pa take, kakor berž se jih človek dotakne, skerčijo peresa ali jih pobesijo; isto tako so pa tudi živali, ki so prave umetaljnice, ker namreč napravljajo take reči, da jih tudi umeten človek ne more posnemati.

Pri vseh živalih je pa nekaj, kar jih priganja v gotova dejanja, vsako po svoje. To silo, ki živali mora v delovanje, imenujemo naravsko silo, nagon. Ta nagon priganja, da dela žival, kar sama ne razume, mora ubogati, še celo voliti ne more, ali bode tako ali drugače delala. Tega dela se ni naučila, ne more ničesa pozabiti, niti popolniti; svojo umetnost prinese s sabo na svet. Nagon sili najprej živali, da se ohranijo, pri nekaterih jih priganja nagon k umetnosti. Poglej, prav redno dela tič svoje gnezdo, in sicer vsak po svoje. Čebele delajo svoje satovje, ga napolnijo s sterdjo, bober dela svoje hiše in pajek prede mreže, da človek ne takih. Te umetnosti nahajamo pri mnogo živalih, vendar pri teh je nekaj posebnega. To vse stori nagon. Zvita lisica nima uma, a njeni nagon jo zbrihta in jo uči umetnosti. Kar je pri človeku um, to je pri živali nagon, ta ji svetuje, kako ima ravnati v življenji.

Vse živali pa ne morejo živeti po vseh deželah in v vsakem obnebji; vsak zemeljski pas, vsako obnebje ima svoje verste živali. Velbljud, lev, opice, veliko verst tičev, kače, zaželke žive le v toplem obnebji, v merzlem bi kmalo poginile. Beli medved, severni jelen, los, divja koza, marmotica, zobol in veliko drugih žival bi ne moglo živeti po toplih deželah, ko bi tudi imele dosti hrane.

Tudi v živalski naravi je razložek, kar se tiče obnebja. V toplem vročem pasu žive mesojedne, kervoločne, dereče in strupene živali, na pr. tiger, lev, panter, krokodil, strahovite kače. V merzlem obnebji, kjer ni odveč živali, bi se med sabo pokončale, ko bi bile tako dereče in kervoločne; a niso, bolj mirne so in se žive od rastlin.

Živali toplih dežel so bolj pisane, a ne tako v merzlem obnebji. Živali toplih zemeljskih pasov so ali vse gole, ali imajo pa le redko dlako, merzli sever živi pa živali, pokrite s toplo kožuhovino.

Jedino le človek je vstvarjen za ves svet, in bistveno je njegova narava v vsakem obnebji, v vsakem kraju jednaka. On ve, kako se ubrani vročini in mrazu, ali pa se privadi obojega, in povsod si zna živež pridobiti. Zato se ne usuši v topli Afriki, niti ne zmerzne v merzli Sibiriji, v Laponiji in med ploščami ledenega morja, ker Bog ga je zato odločil, da gospoduje skoraj povsod na zemlji, kjer bi poginile po večem vse živali drugih obnebij. On ni tedaj bitje, vstvarjeno le za to ali uno obnebje; ves svet je njegov, in on je za ves svet.

Od začetka je bilo le malo žival vsake sorte, in vse so letale proste po nekaterih krajih. Ščasoma so se pomnožile, in so zašle v druge kraje, kjer jih poprej ni bilo. Največ jih je pa človek razširil, in pripeljal v tuje kraje, jih privadil obnebja, katero jim od kraja ni ugajalo. Ko so Ameriko najdlji, tam ni bilo konj, psov, volov, prešičev in oslov; še le Evropejci so jih tje naselili. Beržkone izvirno tudi te živali niso živele v Evropi, ampak so prišle še le iz Azije sim, ker Srednja Azija je menda domovina naših domačih žival; sedaj so pa tako daleč razširjene, kakor človek, in so se povsod tako udomačila, da skor ne mislimo, da so prišle od drugod. Nekaj živali človek sam oskerbuje, da mu strežejo, njih veliko pa se mu zoperstavlja, dokler morejo, in ostanejo proste; te so divje, une pa domače živali. Od divjih žival jih veliko živi v sovraštvu s človekom, škodljive so mu in nevarne njegovemu življenju, pri nas: volk, medved, ris in druge, v toplem pasu prote te kervoločne zveri njegovemu življenju. Zato je pa tudi človek veliko takih žival, ker so mu nevarne, ali od svojega prebivališča pregnal, ali jih celo iztrebil. Pa tudi druge neškodljive so se tam, kjer jih je bilo nekdam veliko, na številu zmanjšale, ali se popolnoma izgubile. Po gozdih je nekdam živel tur, ki je bil človeku nevaren, a po gorah kozorog (divji kozel) z velikimi rogovi in los z lepimi rogovi, dvoje zgolj neškodljivih žival, te živali so sedaj popolnoma zginile iz naših krajev. Volkov, medvedov ne terpe ljudje radi, kjer morejo, jih spode ali pobijejo in teh živali je čedalje manj.

Stare povedke pripovedujejo od velikih zmajev, ki so bili tu in tam po planinah in so bili vsi okolici v strah, morebiti so bile to velike kače, ali pa je vse to izmišljeno.

Krotke ali ukrotene živali služijo človeku, večkrat so njemu največje bogastvo, spremljajo ga, so njegovi prihišniki, rečemo jim tedaj prihišne živali. Da je človek živali ukrotil, posluževal se je raznih sredstev, nekatere živali se lože ukrote od drugih. Pri nekaterih je bilo že dosti, da jim je utolažil lakoto in žejo, ali da jih je varoval naravnih sovražni-

kov, da jih je mlade k sebi jemal in privadil, a druge je moral strahovat in tako privaditi, da so ga bogale, ker skoraj vse živali se dobro spominjajo prejetih dobrot in kazni, da! nekatere se hote maščevati zaradi prejetih kazni, in pri tem zo zelo zvite. Veliko koristi dobiva človek od žival, mrtve ali žive morajo služiti človeku.

Vsako obnebje pa nima le različnih divjih žival, marveč v vsakem kraju so tudi drugačne prihišne živali. V prav merzlih severnih krajih na pr. v Laponiji in Sibiriji je severni jelen in pes, v topli Aziji in Afriki je velbljud in slon, v nekaterih krajih južne Amerike je tudi lama koristna tovarna žival. Po naših krajih so najpoglavitnejše: konj, osel, goveda. Od vseh domačih žival je pa pes najdalje šel s človekom; v Ameriki ga najdemo od Grenlandije do Patagonije, v Aziji od Sibirije do Vzhodne Indije. Ravno tako živi na visokih gorah, dokler so človeška stanovanja, na pr. na Veliki Bernardovi gori. Tudi konj, govedo, ovca so daleč na sever in na jugu do toplih krajev razširjeni, ker človek si je veliko prizadeval, da privadi te koristne živali obnebja, v katerem sam živi.

(Dalje prih.)

Spominske slike iz svetovne razstave l. 1873.

Načertuje Jos. Levičnik, učenik.

(Dalje.)

Motto: „Človek se uči
Dokler živi.“

Narodaka prislavica.

Dozdaj omenjal sem onih držav, ki so na svetovni razstavi kazale v bolj obširni meri svoj napredek pri šolstvu. Tudi Švicarska razpostavila je bila precej učnih stvari, toda, tudi ona Nemčiji enako ne v posebni sgradi, ampak v poslopju, ki nam je kazal navadni švicarski dom (Schweizerhaus). Pa še ondi niso bile učne stvari vse skupaj v eni sobi združene, ampak raztresene po raznih prostorih zelo ličnega in snažnega poslopja. Da to ni delalo na obiskovalce vgodnega vtisa, je lahko razumljivo. Videti so bile ondi dobro vredjene zbirke metuljev in kebrov, mnogo mineralij, semen, zemljevidov, velikih stenskih tabel za muzični in pevski poduk, in sicer z glaskami na peterih in tudi le na treh črtah (Notensystem mit 5 und 3 Linien), izverstna ročna dela Genevske šole, mnogo lesenih rezljnin (Schnitzwaaren) raznih šol, kar je kazalo, da se po švicarskem pri otrocih že v zgodni mladosti prične gojiti uk, ki daje lesene igrače menda mladini, malo da ne vse znane zemlje. (Kaj tacega, — al vsaj spodbuda in navodi za take in enake uke — bi bilo pač marsikje priporočati in poskušati. Tudi družih navadnih učnih pripomočkov se ni manjkalo; zlasti naj omenim posebne sobice z raznovrstnimi fizikalnimi aparati. Šolska klop razpostavljena je bila le ena s sedežem za